

Németh József 1944-es országközi fotósorozata

Dokumentatív célú színes fotózás a törvényhozás épületében

Az Országház Műszaki Osztálya tizenhárom, római számmal ellátott fadobozban összesen 573 darab Agfacolor színes diapozitívet őriz, melyeken döntően az épület belső tereiben készült felvételek láthatók. A szerzők 2017 márciusában kezdtek el részletesebben foglalkozni e páratlan fényképsorozattal, melyről előzetesen tudni lehetett, hogy a képeket Németh József (1911–2006) budapesti grafikus-fotográfus készítette 1944-ben.¹ A kutatás elsősorban a képek pontos készítési helyének azonosítására irányult, amelyet mind az 573 dia esetében legfeljebb kettő, de döntően egyetlen helyszínre leszűkítve sikerült is megadni.²

Dobozszám	Eredeti db.	Mai db.	Hiány db.	Tartalom
I	51	37	14	díszlépcsőház, kupolacsarnok
II	52	46	6	kupolacsarnok, társalgók
III	46	39	7	társalgók, üléstermek
IV	53	47	6	társalgók, üléstermek, delegációs terem
V	51	51	0	delegációs folyosó, folyosók, könyvtár
VI	48	47	1	folyosók, folyosói szobrok, főlépcsők
VII	50	50	0	famennyezetek
VIII	39	39	0	famennyezetek
IX	47	47	0	falburkolatok, ajtók
X	46	46	0	ajtók
XI	47	45	2	ajtók, ablakok, építészeti részletformák
XII	44	44	0	építészeti részletformák, bútorok
XIII	50	34	16	építészeti részletformák, folyosók, lámpák
Össz.	625	573	52	

1. táblázat: A dobozok és a bennük található képek eloszlása, és azok tartalma

A diák számozása folytán feltűnő, hogy egyes felvételek hiányoznak. Azt feltételezve, hogy minden dobozban megmaradt a legmagasabb sorszámot viselő dia, összesen 52 darab hiányzik, vagyis a teljes sorozat legalább 625 darabból állhatott eredetileg. A hiányzó diák tartalmára a teljes sorozat ismeretében csak korlátozott mértékben tudunk következtetni.

¹ Fejér Zoltán: *Németh József színes diáiról – Részletek egy készülő életrajzból*. Fotóművészet, 52. évf. (2009) 1. sz. 89–95.

² Sok esetben azért fordult elő a két helyszínre való leszűkítés, mivel az Országház főrendiházi és képviselőházi szárnyai építészetileg számos ponton azonos kialakítást mutatnak.

Ezt figyelmen kívül hagyva az rajzolódik ki, hogy majdnem mindegyik felvétel az épület belsőjében készült, mindössze egyetlen kép található a sorozatban, amely az épület külső homlokzatát ábrázolja. A felvételek döntő többsége a főemelet helyiségeiben készült, ez alól csak a díszlépcső földszinti előcsarnoka, a fő- és melléklépcsők, továbbá a könyvtár nagyolvasóterme képez kivételt.

A felvételek kétséget kizáróan dokumentatív céllal készültek, a fényképész négy fő szempontot figyelembe véve fotózott. Egyrészt megörökítette az egyes helyiségek térlefedését, azaz a falazott boltozatokat és famennyezeteket. Másrészt a nyílászárókat, főleg az ajtókat, de gyakran az ablakokat is. Harmadrészt a burkolatokat, úgymint az egyes helyiségek fa falburkolatait és padozatokat. Az utolsó csoportot pedig a társelméleti alkotások, azaz a szobrok, festmények, valamint némely bútorok és berendezési tárgyak rögzítése képezte. Kiegészítő világítás is rendelkezésére állhatott, és egyes beltéri szobrok és falképek fotózásához biztosan valamiféle állványt vagy létrát használhatott. A képek ugyanakkor művésziileg nem komponáltak, látványosan a dokumentálás céljával készültek, néhol a sietség jelei is felfedezhetők. Néhány kép – például a Könyves Kálmánt ábrázoló falképről készült két fotó – alapján feltehetőleg ugyanakkor az is, hogy a már elkészült felvételek alapján Németh korrigálta a fényképezőgép beállításait, a megvilágítást, és adott esetben megismételte a felvétel elkészítését egy jobb eredmény érdekében.

Áttekintve a megörökített helyszínek listáját kijelenthető, hogy az főemelet majdnem valamennyi helyiségéről fennmaradtak Németh fotói. A fényképész legalább három fotót készíthetett mindegyikben. Egyet a mennyezetről, egyet a jellemző ajtókról és egyet az ott található falburkolatról. A nagyobb közös helyiségeket nem számítva 27 olyan termet, szobát lehet összeszámolni, ahol fotót készített ezekről az elemekről. Az emeleten így mindössze nyolc olyan nagyobb helyiség van három csoportban, amelyről nem maradt fenn e sorozatban fotó. Az alaprajzi összefüggés miatt feltételezhetően ezekbe a szobacsoportokba egyszerűen nem jutott be. Az egyik ilyen az eredeti főrendiházi II. számú alelnöki irodacsoport az épület északi szárnyában (ekkor főrendiházi titkári helyiségek), a másik nagyobb csoport a főrendiházi küldöttek író-, olvasó- és társalgóterme a kupolacsarnok közelében (ekkor a főrendiházi jegyzők helyiségei), a harmadik pedig az eredetileg a képviselőházi elnöki titkári és tanácsosi szoba (ekkor képviselőházi elnöki főtanácsosi iroda) az épület déli szárnyában. Ezeket túl pedig nem ismert fotó még az igazságügyminiszter, a földművelésügyi miniszter és a vallás- és közoktatásiügyi miniszter közös előszobájáról sem. Ha abból indulunk ki, hogy a dobozok és a számozás eredeti rendszere maradt ránk, akkor szinte kizárható, hogy ezekről a termekről a mindenhol elkészített három fotó egyike sem maradt volna fenn, különösképp mivel a famennyezeteket, ajtókat és falburkolatokat tartalmazó dobozok a számozások szerint nem hiányosak. A fényképész a társelméleti alkotásokról is módszeresen készítette a felvételeket, így számos hiányzó dia eredeti tartalmára is következtethetünk.

A Németh József önéletrajzi kötetéből és a vele 1995-ben készült interjúból kiderülő információk is alátámasztják a kutatás feltételezéseit: „1944-ben hatszáz színes felvételt készítettem a Parlamentről, minden részletet, szobrot, címet le kellett fényképeznem arra az esetre, ha az épületet károsodás érné. A diapozitíveket levitték egy alagútba a Duna alá; vajon mi történhetett velük?”³

Németh grafikus végzettséggel rendelkezett, és kamaszkorától fogva a fotózás iránti rajongásából fakadóan autodidakta módon sajátította el minden, a fotózással kapcsolatos

³ Németh Andrea (szerk.): *Németh Józsefképelemlékei*. Budapest, 2003.; Bacskai Sándor: *Nagyon megszerettem a Leica precizitását és megbízhatóságát – beszélgetés Németh Józseffel*. Fotóművészet, 38. évf. (1995) 3–4. sz. 25–29.

tudást. Kísérletezőkedve a legtöbb technológia kipróbálására, sőt saját fejlesztésekre is sarallta. Németh az 1940-es évek elejétől volt a „GAMMA” Finommechanikai és Optikai Művek Rt. munkatársa, amelynek vezérigazgatójával, Juhász Istvánnal, valamint az író, forgatókönyvíró, filmrendező és producer Zilahy Lajossal együtt 1944 májusában megalapították a Színes Film Kft.-t, amely alapvetően színes oktató és szórakoztató filmek és rajzfilmes produkciók gyártására jött létre.⁴ Németh e vállalkozás keretein belül városmonográfiákhoz készített fotókat számos magyar városról. Színes fotózásra kiterjedő tapasztalata, valamint a hadiüzemként működő gyár és annak igazgatójának kapcsolatai révén jöhetett létre a megbízás.⁵ Vélhetően 1944 nyarán, az amerikai légerő első Budapestet érintő bombázását követően kérhették fel Némethet, hogy színes filmet használva dokumentálja az épületet. A cél egyértelműen az volt, hogy ha bármiféle károsodás érné az Országházat, a meglévő tervek mellett fotók is segíthessék egyrészt a kárbecslést, másrészt a helyreállítást. A színes nyersanyag választása arra is visszavezethető, hogy a freskókkal, díszítőfestésekkel és egyéb színes részletekkel gazdagon berendezett Országházban a professzionális építészeti fényképezésben megszokott fekete-fehér technika nem hozott volna kellő eredményt. A színes diák egyediek voltak abban a tekintetben is, hogy ezek a transzparens, negatívok közbeiktatása nélkül készült pozitív felvételek nem voltak sokszorosíthatók, azaz nagyítani vagy egyéb módon másolni róluk nem lehetett. Érdekességük, hogy átnézetben pozitív képként funkcionáltak, és szemléltetésre, illetve vetítésre is alkalmasak voltak. Azt nem tudjuk, hogy az Országházban használták-e őket ilyen céllal, de a képek témája, szerzője és a készítésük körülményei mind a mai napig értéknövelő tényezők.

A fényképezés megszervezésekor még egyáltalán nem a földi harcokat jelentő frontvonal átvonulásától tartottak, sokkal inkább a tavasszal megkezdődött szövetséges bombázások esetleges hatásaitól. A fényképek 1944 nyarán–őszén készülhettek, jól látható némely fotón, így például a főrendiház és a képviselőház nagy társalgóin, hogy a színesüveg ablakokat már kiszerezték helyükről, illetve, hogy a könnyen mozdítható, vászonra készült festményeket is eltávolították az óvintézkedések részeként. A fenti idézetben említett alagút esetében rosszul emlékezhetett Németh, a filmeket valószínűleg inkább a Kossuth Lajos tér alatt húzódó építészeti szellőzőkutakhoz tartozó alagutak egyikébe vihették le, amelyek óvóhelyként és rak-tárként szolgáltak ekkor. Arról, hogy Magyarországon azonos célú fotósorozat készült volna más köz- vagy magánépületről a háború alatti időszakban, nincs tudomásunk.

Az 1940-es évek közepén már szűk egy évtizede nem csupán kísérleti technikának számított a színes fotózás. 1935-ben az amerikai Kodak, majd 1936-ban a német Agfa is piacra dobta többretegű, színes fordítós anyagát, Agfacolor néven, Németh ez utóbbira fényképezett. E két diafilm megjelenése tette lehetővé a színes fényképezés tömeges elterjedését. Bár nem mutatható ki szoros összefüggés, meg kell említeni, hogy a mintát valószínűleg az igen hasonló körülmények – azaz a szövetséges bombázások – hatására 1943 májusától elindult, a korabeli Németország műemlékeinek, egészen pontosan az azokban található fal- és mennyezeti festményeknek és egyéb értékes iparművészeti tartozékoknak az Agfa-féle színes filmekben való megörökítése nyújtotta. A kezdeményezés egészen a háború végéig kitartott. A mintegy 39 000 fennmaradt dián és fotón a 10–19. századi épületállomány mintegy 480

⁴ *Kivonat a kereskedelmi cégjegyzékből – Társas cégek.* Központi Értesítő. 69. évf. (1944) 38. sz. 1271. Továbbá lásd még: Miklauzic István: *Gamma-Juhász löelemképző – Hármass együttállás a Földön.* Budapest, 2017. 86–87.; Orosz Márton: *Kommersz spektakulum vagy avantgárd utópia? – Elfelejtett úttörők a magyar animáció hőskorából.* Metropolis, 19. évf. (2015) 8–22.

⁵ Az Országgyűlés Hivatala korabeli műszaki irattárának rendezés és feldolgozás alatt álló anyagából a közeljövőben további részletekre derülhet fény.

épületének részleteit örökítették meg, azaz egyetlen épületre átlagosan megközelítőleg 80 fotó jut. Ezek az emlékek hat mai ország – Németország, Ausztria, Csehország, Lengyelország, Oroszország, Olaszország – területén voltak megtalálhatók. Többek között olyan épületekről készültek fotók, mint az augsburgi városháza, a Bayreuth-i operaház, a berlini Altes és Neues Museum, a Stadtschloss, a Charlottenburg-i kastély, a drezdai Frauenkirche és a Semperoper, a fuldai bencés apátság, a kalinyingrádi dóm, a melki apátság, Bécs, München, Nürnberg, Prága és Salzburg számos műemléke.⁶

Az Országgházról készült, idehaza egyelőre páratlanként ismert fotósorozat háborút követő felhasználása szerencsére sokkal szűkebb körű volt, mint amire valóban alkalmas lett volna. Az Országgház bár jelentékeny károkat szenvedett el, a budapesti – és különösen a német területeken fekvő – középületekkel való összevetésben aránylag szerencsésen járt.⁷ Ipar- és képzőművészeti felszerelése, tartozékai döntő többségükben komolyabb sérülések nélkül vészelték át a harci cselekményeket. Németh József színes diái azonban évtizedekkel később, az Országgház berendezésének hiteles rekonstrukciójában is több ízben szerepet kaptak, a közelmúltban például a Delegációs terem faragott pulpitusát állították helyre felvételeinek segítségével.

1. kép:

Egy a sok közül – a kupolacsarnok csillárja, 1944. Fotó: Németh József.

Forrás: Országgyűlés Műszaki Hivatala – Németh József fotó I/17.

⁶ Forrás és a teljes archívum elérhetősége: <https://www.zi.fotothek.org/> (letöltés: 2021. ápr. 1.)

⁷ B. Müller Tamás – Csorba György: *A Nemzet Főtere – A Kossuth tér története*. Budapest, 2020. 30.